

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

XXV. Cilt

1 9 7 6

3'üncü Sayı

KÜTÜPHANECİLİK BİLİMİ

Doç. Dr. JALE BAYSAL

I. Ü. Kütüphanecilik Kürsüsü Başkanı

Batı dillerinde «Kütüphanecilik Bilimi» için ayrı, tek amacı belli bazı teknik işlemlerin yapılması olan «Kütüphanecilik Tekniği» için de yine ayrı, terimler vardır :

Bibliothekswesen, Bibliothekskunde, Librarianship = Kütüphanecilik Tekniği. Bibliothekswissenschaft, Library Science = Kütüphanecilik Bilimi.

Memleketimizde, kütüphaneciliğin bir bilim olduğu genellikle düşünülmez. Kütüphanecilik bir tekniktir, bir meslek kuramıdır ve fazla olarak, bu meslek, herkesin bildiğini sandığı bir meslektir. Kütüphaneyi en çok kullananlar, en çok sevenler, kütüphane kavramının ve tekniklerinin durmadan değiştiğini, özel koşullara göre biçimlenildiğini, batıda yada doğuda görülmüş birkaç örneğin, her zaman en yetkin ve en son örnekler olamayacaklarını anlamak istemezler.

Üniversitelerimizdeki Kütüphanecilik Bölümü öğrencileri de, örneğin bir tane değil, pek çok sınıflandırma sistemi bulunduğunu, bunlardan birini seçmeden önce sınıflandırılacak kütüphanenin koleksiyonlarını boyutları ve içerikleri ile tanımak, okuyucu gereklerini incelemek, yapılacak sınıflandırma katalogunun hangi sorularla karşılaşabileceğini hesaplamak gerektiğini öğrendiklerinde bir çeşit düş kırıklığına uğrarlar. Kütüphanecilik öğreniminin ellerine, her kapıya uyan anahtarlar sunacağını tasarlamışlardır, oysa onlara «incele, araştır, öğren, karar ver» denilmektedir.

Gerçekten bir Kütüphanecilik Bilimi var mıdır? Kütüphanecilik diye bilinen bilgi topluluğunun bir bilim olarak geçerli olabilmesi için gerekli bütün koşullar bulunuyor mu.. gibi sorular, bilim felse-

fesi içinde incelendiğine göre, asıl olarak, felsefenin ilgilenmesi gereken sorularıdır. Bu yüzden, şimdi burada yapacağım açıklamalar, akademik kariyere felsefeci olarak girmiş, daha sonra çalışmalarını kütüphanecilik bölümü kurucusu ve kütüphanecilik profesörü olarak sürdürmüş bir bilim adamının, Prof. Vleeshauer'in açıklamalarına dayandırılacaktır.¹ Bu konuda kendisinden daha yetkili bir uzman da bulunamazdı.

Temel el kitaplarından ansiklopedilere, bilim ve felsefe yazılarına kadar pek çok kaynakta, bilim için pek çok tanım yapılmıştır. Bütün bu tanımların ortak yanları aşağıdaki gibi özetlenebilir: Bilim için ilkin, sistemli bir bilgi topluluğu gereklidir.

Sistemli her bilgi topluluğu bilimsel özellik taşımaz. Birbiriyle ilişkisi olmayan konu dallarının ve uygulamaların koordinasyonundan ortaya çıkmış meslekler de vardır. Bir meslek kuramının bulunduğu her yerde bilimsel bir sistem de vardır diyemeyiz. Sistemli bir bilgi topluluğunun bilim olabilmesi için aşağıdaki koşullara da uyması gereklidir :

1. Bilim, temel bir araştırma nesnesi çevresinde kümelenen bilgi topluluğudur. Bu nesne, bilimsel sistemin, örneğin kütüphanecilik bilimi sisteminin diyelim, her yönüyle ilişkili, ortak bir nesne olmalı, ayrıca kargaşalığa meydan vermeyecek biçimde de belirgin bulunmalıdır. Nesnenin hangi açıdan ele alınacağını, o bilimin amacı belirler. Örneğin elmas, kimya bilimi için kimyasal bir nesne, sanat tarihi için bir süsleme ögesi, ekonomi için bir değer olarak ele alınacaktır.

2. Bilim, araştıracağı nesnenin çevresinde, iyi tanımlanmış problemler düzenini de getirmelidir.

3. Bu düzen, ya da sistem, bilim kuramının gereklerine uyan bir düşünce ve eleştirme yöntemiyle ele alınmalıdır.

Kısacası bilim, temel bir araştırma nesnesi çevresinde toplanabilen, iyi tanımlanmış, belirgin bir olgular sisteminin, belli ve onaylanabilir bir yöntemle ele alınması demek oluyor.

Bilim dünyası kabaca iki kümeye ayrılabilir :

1. Pozitif bilimler
2. Düşünce bilimleri.

Kütüphaneciliğin içinde yer aldığı düşünce bilimleri de pozitif bilimler gibi gerçekleri ve olguları içerirler, onların da tümevarım olanakları vardır.

Kütüphanecilik biliminin temel ve ortak nesnesi, insan düşüncesinin zaman ve uzam içinde yayılmasını sağlayan, düşüncenin ve bilginin taşıyıcısı olan nesnedir. Yani kitaptır, dergidir, tablettir, papirus tomarıdır, mikroprintlerdir, ses bandlarıdır. Nesnemizi be-

lirgin hale getiren onun, insan bilgi ve düşüncesinin taşıyıcısı olarak tanımlanması oluyor. Bu nesneyi kabaca, kitap başlığı altında anabiliriz.

Bu temel nesne çevresindeki iyi tanımlanmış sorunlar ve bilgiler düzeni, kütüphanecilik biliminin içeriğini ortaya koyuyor.

1. Kitapla ilgili bilgiler :

Yazının ortaya çıkışı, gelişmesi, yazı araçları, kitabın tarihsel biçimleri, tabletler, papirus tomarları, yazmalar, basmalar, baskının bulunuşu, yayılması, gelişmesi, kitaba ilişkin hukuk, kitap dağıtımı ve ticareti, kitap ciltleri, süslemeler, kitap patolojisi ve benzeri konular.

2. Kitabın aktarılma ortamıyla, kütüphaneyle ilgili bilgiler :

Tarihsel süreç içinde kütüphanenin gelişmesi, kütüphane türleri, kütüphane yöntemi, koleksiyonların kurulması, bunların organizasyonu, depolama, kataloglama, sınıflandırma, faydalandırma, bibliyografya, dokümantasyon, bilimsel danışma, kütüphane yapıları.. ve benzeri konular.

3. Kitapla ilgili amaçlar :

Kütüphanenin anlamı ve amacı, bilimsel araştırma, genel kültür, okuyucu ve çevre ilişkileri, kütüphanenin toplumsal amaçları, eğitim amacı.. ve benzeri konular.

4. Meslek olarak kütüphanecilik :

Kütüphanecilerin eğitim ve öğretimi, meslek dernekleri, kütüphanecilik yayınları, bilimsel örgütlenme, kütüphane plânlamaları ve işbirliği, uluslararası kuruluşlar ve çalışmalar.. ve benzeri konular.

Tek bir temel nesne çevresinde toplanan bütün bu konular, bütün olarak ancak kütüphanecilik biliminin ele aldığı ve kütüphanecilik bilimi amaçlarına göre yöneldiği konulardır ve bilim kuramının gereklerine uygun bir yöntemle ele alınarak incelenmeleri gerekir.

Sosyolojide sosyal bir olgunun tanımlanması bilimsel bir özellik gösterebiliyorsa, hiç kuşkusuz, kütüphanecilik bilimi içinde kitap ve kütüphane olgusunun açıklamalı bir analizi de bilimsel özellik gösterebilir demektir.

Kütüphanenin asıl varlık nedeni, bilime ve genel kültüre hizmettir. Başlangıçta astronomi ve geometri de pratik bir çalışmaydılar. Gelişmelerinin bir basamağında bunlar, insanın toplumsal ve ekonomik yaşamına hizmet eden araçlar oldular. Bu durum onların bilim olarak gelişmelerini engellemedi. Kütüphanecilik dünyası bili-

me ve genel kültüre hizmet etmeyi sürdürecektir, gerektiğinde teknik işlerle de uğraşacaktır. Ama bu durum, bir kütüphanecilik biliminin varolmasını engellemeyecektir.

Amerikalı kütüphaneci Butler, kütüphane uygulamalarında kütüphanecilik kuramının tüm kütüphanecilik tekniklerinden daha önemli olduğunu örnekleriyle gösterebiliyor. Kütüphane çalışmasına ilişkin bütün teknikler sürekli olarak değişiyorlar, kütüphane de değişiyor. Başka toplumsal kuruluşlar gibi düşünsel ve toplumsal yaşamın gelişmesinden ve eğilimlerinden etkileniyor. Bu sürekli değişimin ortaya çıkaracağı sorunları çözmek için önderliği, ancak kütüphanecilik kuramı yapabilir. Sorunları çözmek için, aynı işleri yineleyen bir teknisyen değil, eldeki teknikleri kütüphanenin amaçları ile kıyaslayan, gelişme ve değişimleri izleyen, kütüphane ve okuyucu ilişkilerini, bilgi aktarma yol ve yöntemlerini inceleyebilen, bilimsel nitelikte bir çalışmayı sürdürebilen, düşünen kişi gereklidir.

Kütüphanecilik bilimi, kütüphaneciliğin amaçlarıyla doğrudan doğruya ilişkileri olmayan geniş bir yardımcı bilimler kadrosunun çalışmalarından yararlanmaktadır :

Genel tarih, kültür tarihi, edebiyat tarihi, sanat tarihi, felsefe, sosyoloji, psikoloji, genel yönetim, işletmecilik, epigrafi, paleografi, arkeoloji.. gibi.

Bugün zaten, matematik dışında, kendi kendine yeten, bağımsız hiç bir bilim olamayacağı anlaşılmış gibidir. Bilim dalı, bir bütünün parçasıdır ve hep kendi sınırları dışına taşmaktadır.

Önünüzdeki yazıyı, kütüphaneciliğin faydacı özelliğine uygun olarak ve Onikinci Kütüphane Haftası içinde bulunduğumuzu da düşünerek, bir sıra dilekle sonuçlandıracağım :

Toplumsal bir kurum olan kütüphaneyi etkileme durumunda bulunan başka toplumsal kurumların üyeleri, kütüphane kavramının durmadan değiştiğini, batıda ya da doğuda görülmüş örneklerin her zaman, en son en yetkin ve bize en uygun örnekler olamayacaklarını gözden uzak tutmamalıdır.

Kütüphaneciliği yalnızca bazı teknik işlemlerin yapılmasından ibaret bir meslek olarak görmemeye çalışmalıdırlar.

Kütüphanecilik dalının çok zengin araştırmalara sahip olduğunu unutmamalı, referans hizmetinden kütüphane yapılarına kadar herhangi bir konuda ididalara girişmeden önce bu araştırmalara bir göz atmaya razı olmalıdırlar.

1) H. J. de Vleeshauer, Library Science as a Science. Pretoria, 1960, 293 s. (Çeviri : Aysel San, daktilo edilmiş yazı.)